

מקורות השפעה על ציורי סלע בנגב

מקורות תרבות השפעתם והקשר שלהם לציורי הסלע בישראל

יהודה רוטבלום

ציורי סלע בנגב

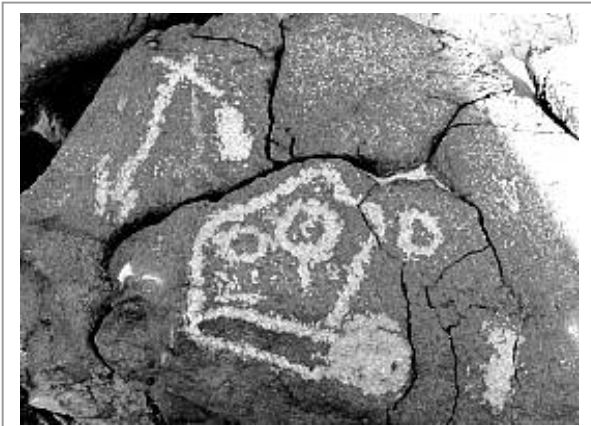
www.rockart.co.il

מאמר זה מנסה להציג פתרון לחידת ציורי הסלע בנגב ולהציג מסגרת של זמן ומקום לפענוחם. ציורי סלע הם יצירי תרבות וניתן לפענח אותם רק באור זרקורים זה. הניסיונות עד כה בפענוח ציורי סלע היו לרוב מעולם האמנות ולכן פירושם הוא חזותי ולא במתכונת של ביטוי רעיון. גישה זו מתעלמת ומחמיצה את המסר העמוק יותר בציור סלע שהם סיפור היסטורי. המחבר מציע דרך חדשה לזיהוי ציורי הסלע על ידי חיבורם למקור האמונה. הציור הוא אח תאום של האמונה ומקורו ברוח התקופה בה הוא נוצר וכמוה הוא נושא את אותו המסר. בעזרת חיבור נושאי הציור לאמונות ומנהגים נפוצים בתרבויות שתעדו, כמו שומר, כנען, מצריים, אולי ניתן לפצח את סודם. אלפי שנים מהיסטוריית המדבר עדיין לא פוענחו והמחקר עד כה החמיץ את הערך האמיתי של ציורי הסלע שהוא למעשה סיפור העבר הרחוק באיזור. בהעדר עדות אחרת, ציורי הסלע הם עדיין התיאור, הכתוב, היחידי של הפרה-היסטוריה שלנו. במאמר זה נציג את מקורות ההשפעה על ציורי סלע שגם הפכו הבסיס לפענוחם.

מלות מפתח: ציורי סלע, אמונות, מיתוס, הר כרכום, כוכבים, מדבר הנגב, ציורי שמיים, טומולי, קונסטלציות, תרבויות הקורגן, מצריים, שומר, פרה-היסטוריה, הסהר הפורה.

1.1 ציורי סלע הם מאוד מוזרים!

ציורי סלע הם דלים ושחונים בדיוק כמו המדבר וייתכן שגורלם יהיה כמו של התרבות שאבדה כאן. הם גם ייעלמו כנראה במערבולת הפירושים המודרניים. הציור הקדום הוא זר לעין המודרנית, הוא צורם לאסתטיקה המוכרת ונראה כשרבוט לא בשל. הניסיון לתרגמו לשפת המושגים שלנו מוליד בלבול, אי-הבנה, זלזול. למשל, בציור צייד הפירוש המקובל שהוא תאור של פעולה המיועדת לכלכלת יושבי המדבר, האם זהו בסיפור? מסע לאחור, לעבר, יבהיר לנו שציור-סלע, בשונה מהציור העכשווי, לא נוצר כדי לספק ריגוש אמנותי, אלא להסביר ולהצדיק בפולחן את סודות הסדר בעולם. טעות להתבונן בציורי-סלע כבאמנות! המפתח לפענוחם טמון בהבנה שהם סיפור דמיוני קוסמי ולא מיצג אמנותי. באמנות קדומה המטרה לא הייתה לפאר ולרומם את העולם אלא להבליט את מה שהאדם מרגיש כלפיו. ציורי הסלע נראים לנו פרימיטיביים, עם דמויות, קווים,

איור 1 ציור סלע הר כרכום

עיגולים ונקודות שלכאורה אין קשר ביניהם, אך בעצם כל ציור הוא יחידה מגובשת המציגה סיפור שלם. הנושא המרכזי בציור לרוב אינו ברור כלל, ומרחק הזמן, והרקע הצחיח של המדבר רק מגבירים את תחושת הבלבול. מכל מקום, הציור כפי שהוא נתפס בעיניים מודרניות אינו משקף כלל את כוונת האומן שחרט אותו בסלע. פירוש פשטני שלו הוא נפילה במלכודת של דפוסי ההבנה שלנו.

ממרחק הזמן, הרבה פיסות וניצוצות

של ידע קדום שרווחו בלקסיקון האנושי נגוזו כלא היו. המחשבה היום שונה מזו בעבר. בעבר, שלא כיום, אימצו כל התרבויות את גרמי השמים ככוחות המניעים את העולם. הם היו שליטי העולם האלים ממעל. במשך הזמן נושלו הכוכבים ממעמדם הרם וניטלה מהם הנצחיות שיוחסה להם. החשיבות שלהם נפלה כי היום אין הם משמשים אותנו לניווט כבעבר, או למעקב אחר לוחות זמנים, לתועלת גידולים חקלאיים, ואף לא לצורך חיזוי העתיד, למרות שהאסטרונומיה עדיין חיה ובוועטת בימינו.

מה גרם לאדם לצייר?

ציורי הסלע בנגב הופיעו מקץ אלם ממושך, הרבה אחרי שההתפתחות האנושית לשיאה, כבר לפני 50,000 שנה. מממצאים ארכיאולוגיים ידוע שהאדם ניחן ביצירתיות ובדמיון, אך משום מה כלי הביטוי היו בתרדמת והוא פשוט עדיין לא כתב ולא צייר. הזרז לתיעוד, הציור והכתב לאחר מכן, הייתה בעקבות ההתעוררות בעידן המהפכה החקלאית אשר חוללה שינויים משמעותיים בצורת החיים ובדפוסי המחשבה והאמונות.

בכל אחת מהתרבויות הציור קדם לכתב. באמצעות הציור תחילה, אם כן, ולאחר מכן הכתב, נתאפשר תיעוד ושחזור מדויק של הסכמים, התחייבויות, סדרי פולחן, טקסי תפילה ואמונות.

לציורים, בדיוק כמו לכתב החרטומים במצרים, שכונה בפייהם *מלות האלוהים*, נודעה חשיבות עליונה בשימור מוקפד של הוראות הפולחן. הם תפקדו כתזכורת למאמינים, ובה-בעת קידם הממד החזותי את הפנמת מסריהם. ציורי הסלע היו פריצת דרך לאדם שלפתע התאפשר לו להביע את הגיגיו ורגשותיו ולשתף בהם גם אחרים. כך נשתמר המידע הרוחני שנצבר לדורות הבאים. הצייר הקדמון לא יצר אותם כאמנות או כקישוט. אמנותו הכתיבה לו את נושא הציור, ומבחינה זו רוב הציורים היו מאוד ענייניים. לעתים תיארו הם טקס לקראת פעולה, ציד למשל, לעתים בקשה לפריון, וכיו"ב, ובכל המקרים הם היו מונעים בתודעת הנצחה. אמנות בהגדרה היא פעילות יצירתית המתבצעת על רקע רעיונות ואמונות של תרבות ובדפוסים הנגזרים מכך. ציורי סלע, ללא ספק, הם השתקפות של מחשבה ואידיאולוגיה בנות זמנם, אך אין בהם יומרה אמנותית כלשהי. הם יותר בגדר פירושים של המציאות השמימית, תעודות, או הסכמים עם האלים וניסיונות להסביר את הנסתר.

1.3 התקופה של ציורי הסלע

המדע מתקשה לתארך את ציורי הסלע, ועדיין לא נמצאה שיטה מדויקת מלבד תיארוך ממצאים חומריים שנמצאו סביבם, כמו שאריות חומר אורגני. התיארוך שופך אור עמום על תקופתם, שאין די בו לפתור את תעלומתם ותוכנם. בין החוקרים שוררת גם אי-הסכמה בשאלה מתי הופיעו הציורים לראשונה כי בלתי אפשרי לתארך ציור. אך ניתן לקבוע מסגרות זמן אשר ממקמות את תקופת הציורים. התקופה הניאוליתית היא "תקופת האבן החדשה" (ניאו-חדש, וליתוס - אבן 8300 לפני הספירה ל-5000 לפנה"ס). את תחילת התקופה הזאת מציינת מהפכת החקלאות שבה עברה החברה במזרח הקרוב מצורת חיים של חמולות ציידים-לקטים קטנות, שהתקיימו על לקט צמחי בר וציד חיות מזדמנות, למצב של חברה חקלאית המייצרת את המזון בעצמה, ניחת ויושבת קבע.

מספר גורמים חברו יחד שהאיצו את המעבר מתרבויות של לקטים לתרבויות חקלאיות. הגורם הראשון נעוץ בשינוי באקלים העולם. בראשית ה-6000 לפנה"ס חל שינוי אקלימי חריף שהקיף את כל חצי כדור הארץ הצפוני. הגורם השני הוא ביות העז והכבש שיצר את החברה הנוודית שממשיכה להתקיים בנגב גם היום בדמות החברה הבדואית. סקרים שנערכו בנגב מורים שמספר ציורי הסלע עולה ככל שנוכחות האדם גוברת, ומכאן שיש קשר בין הציורים לבין האנשים שחיו במדבר. הטבלה מראה על נוכחות האדם בהר כרכום ובסביבתו במשך אלפי שנים, ועל שיעור ציורי הסלע באחוזים לכל תקופה. נראה שהציורים מתחילים להופיע בקביעות ב-4,000 לפנה"ס לערך. זהו התאריך שמציין גם את תחילת התהוות התרבויות בסהר הפורה שלהם הייתה השפעה תרבותית מכרעת, ממסופוטמיה

וממצרים, על אזור התווך או מדבר הנגב. ככל שמספרן של נקודות ההתיישבות גואה, כן עולה מספרם של אתרי הציור. המסקנה המתבקשת היא שאת הציורים חרטו נוודים שחיו בסביבה, ולא עוברי-אורח שסרו לבקר בהר.

ציורי סלע	נוכחות האדם	שנים	משנית	תקופה
3-5%	מקרית	4,500 - 8,000		ניאוליתית
8%	אתרים בודדים, גל דעיכה	3,200 - 4,500		כלקוליתית
21%	גל התיישבות קבועה למחצה	2,200 - 3,200	קדומה	ברונזה
	פער התיישבותי	1,500 - 2,200	תיכונה	
10%	פער התיישבותי	1,200 - 1,500	מאוחרת	ברזל
	מערכת שלטון בחלק מהזמן	586 - 1200		
	מערכת שלטון בחלק מהזמן	330 - 586		פרסית
35%	תקופת הנבטים בארץ	37 - 332		הלניסטית
	צפופה - קבועה	332(AD) - 37		רומית
	צפופה - קבועה, נוצרים ראשונים	640 - 322		ביזנטית
כ 25%	המשך רציף, דעיכה ונטישה	640 +++		ערבית

התרבות שחרטה את ציורי הסלע נעלמה, אך למזלנו, תרבות זו לא התקיימה בוואקום היסטורי. מטבע הדברים, בגלל האוכלוסייה והשטח הקטן של הלבנט, היו השפעות כל על האיזור מתרבויות גדולות סביבה כמו מצרים, שומר וכנען, וגם מתרבויות רחוקות יותר. מן הציורים והכתב בתרבויות אלו, ומאמונתיהן כפי שהן נחשפות לנו, אנו דולים מפתחות לפירוש החריטות בסלעי הנגב, בהנחה שהתרבות במדבר הנגב היא שילוב של כל אותן השפעות. חקירתנו תסתייע בממצאים ארכיאולוגיים כמו קברים, עצמות, מקדשים, מקומות קדושים, ציורי-סלע ומיתולוגיות כתובות.

1.4 מאיין הגיעו אלינו רוחות האמונה?

המידע לפי ממצאים ארכיאולוגיים מישראל מראה שבשלהי האלף ה-3 לפנה"ס הייתה פלישה אלימה ששינתה את מאפייני התרבות בנגב. זוהי תקופה של הגירה מצפון ויש בה מאפיינים של *תרבות הקורגן*, הפלישה הייתה של עמים פרוטו-אירופאים מאסיה המרכזית. ייתכן כי הפלישה דרומה נבעה מהמלחת והרחבת הים השחור שהציף שטחים חקלאיים נרחבים (Lipovsky). ההצפות הכריחו את תושבי האזור העשיר במקורות מים להגר דווקא למקומות יבשים יותר עם פחות מים בדרום, כמו שומר וכנען. שינויים אלו יצרו גלי הגירה המתנהלים לפי הקוד הקדום "*החזק נשאר והחלש עוזב*". כך האמורים מהגרים לדרום, ובמהלך הזמן הם הקימו את ממלכת בבל, וגלי הגירה מגיעים גם לכנען. משומר היא מתפשטת מערבה לעבר ערב הסעודית, פניקיה, ארץ ישראל ומדבר הנגב. זהו אם כן אזור מקור המיתוסים וציורי הסלע.

לפי רודולף כהן, נמצא דמיון רב בין ממצאים בנגב לבין תרבות הקורגן, בצורת הקבורה, במאפייני אמונה, וכן בציורי סלע. יש המכנים תקופה זו בארץ "התקופה הקורגנית". המעקב אחר התפשטות אמונתם ותרבותם של עמים אלה לאזורנו ובכלל, מתאפשר באמצעות היפותזת "קורגן" (Kurgan), על שם צורת קבורה נפוצה של מלכים באזור אסיה התיכונה, המופיעה באזורנו בדגם הצנוע יותר של קבורת הטומולי. היפותזה זו מניחה שמרכיבים דומים בתרבויות שונות הגיעו מאותו אזור השפעה. אחד מסימני תרבויות אלו הוא גם ציורי היעל, הנפוצים בכל המרחב של אסיה, כולל מדבר הנגב.

לפי היפותזה זו ההתפשטות החלה ממרכז אסיה והמשיכה לכיוון דרום לעבר פרס ושומר, וצפונה לסיביריה, ומערב, דרך ממלכת הסקיתים, ליוון, להונגריה ולארצות סקנדינביה. את התשובה למקור האמונות צריך לאתר במיתולוגיות של עמי הקורגן.

גל הגירה מאוחר יותר מאותו אזור שייך לסיפורי האבות. לפי עדויות ארכיאולוגיות (י. קנוהל) במאה ה-13 לפני הספירה, מגיעה קבוצת פליטים מצפון סוריה (חרן) לאחר שברחו מהאלימות של הממלכה האשורית שכתשו את מדינות החסות שלהן לאחר מרד לא מוצלח נגדה. מסע עונשין זה כולל ממלכת מיתני שנחרבה כליל והיא ידועה היום בשם הממלכה הנעלמת. אברהם אבינו מגיע מאזור זה, מחרן, שהייתה עיר בממלכת מיתני ושם נקבר אביו תרח. יש המשכיות וקשר לאורך תקופת האבות עם חרן. אברהם שולח את משרתו למצוא אישה לבנו יצחק ולשם חוזר בנו של יצחק יעקב ומוצא לו אישה.

2. השפעות תרבותיות על ציורי סלע

אמנות, כמו העולם, נוסדה ללא חמצן עד שהבשילה וקבלה חיים במתכונת שאנו מכירים. עידינים חלפו עד שהתנאים בעולם בשלו לייצור חיים וכך גם עם האמנות שהתפתחה בקצב איטי מקשר עמוק לאמונה ועד לאמצעי לתיעוד ולייפוי החיים.

איור 2 מפת הסהר הפורה

בסהר הפורה, כ-4,000 שנה לפנה"ס, התהוו מעצמות העל של העולם הקדום, במיוחד תרבויות מצרים ושומר. שמו של הסהר הפורה בא לו מצורתו, חצי ירח, והוא משתרע בין הנהרות פרת וחידקל במסופוטמיה ולאורך הנילוס במצרים. הודות לתנאים הנוחים, שטחי חקלאות וריבוי

המים, התפתחו בו מעצמות העבר ותרבויותיהן. כבר ב-4000 לפנה"ס, תרבויות אלו תיעדו, כתבו וציירו כמעט כל הגיג ורעיון. ההשפעה של תרבויות הפרת והחידקל על העולם הקדום היא משמעותית והצעידה את יוון העתיקה, ועמה את המערב, להישגים חדשים בעולם. הגיאוגרפיה של אזור הסהר הפורה היא זו שעיצבה את אופי החברה של העמים השוכנים בה. בציורי הכתב ובציורי הסלע בנגב ניתן לזהות את המעבר מאמונה לאמונה, במיוחד בנושאי הציור ובסמליהם. תחילה ההשפעה שומרית, בהמשך היא גם מצרית, ומאוחר יותר יוונית. ישראל הושפעה משומר באופן משמעותי והרבה יותר מהשפעת שכנתה מדרום מצריים. זה בולט בסיפורי התנ"ך שמקורם בשומר בחוקים הכתובים ובמיתוסים וגם בציורי הסלע.

2.1 השפעת מצריים

מצרים הייתה חברה אופטימית בזכות השמש החמה בכל ימות השנה וגאות הנילוס הקבועה (גפני 2005). השדות פרחו במחזוריות אלוהית והיא הפכה לאסם העולם הקדום. זה התרחש כמו בציווי האל פרעה שהיה בדמות השמש שלא אכזבה אף פעם ודאגה למאמיניה. קביעות זאת יצרה ביטחון ואמון בהתנהלות הטבע ושחרר את המצרי מדאגות קיומיות ומגחמות האלים ועם זה יצר תרבות אופטימית מלאת שמחה. מצרים שגבולותיה נחתמו בימים ובמדבריות שקשה לחצותן הייתה גם בטוחה מפלישות זרים. תרומת מצריים היא בתחום המיסטיקה והזהות הברורה בין האדם לבין אליו שהפיחו בו את התקווה לחיי נצח ואושר במיוחד לאחר המוות. כאשר היוונים כבשו את מצריים הם השתאו לנוכח תצוגת האלים המצרית ולא הבינו איך מאחורי זה עומדת מעצמה שהעולם העתיק עמד למרותה. לגרמי השמיים במצריים הייתה השפעה חזקה על האמונה. לפי דמיונם ארצם הייתה ארץ האלים ולכל אחד מהם יש דמות מקבילה על הארץ.

דוגמא לקשר החזק של ציורים לשמיים במצריים ניתן לראות בציור קבר של פרעה סטי 1 מ 1300 לפנה"ס. בטקסט הפירמידות מתוארת העלייה שלו לשמיים. " הוא מצטרף לאוריון (אוסיריס) והמלווה שלו הוא סיריוס. הם ממשיכים את דרכם יחד

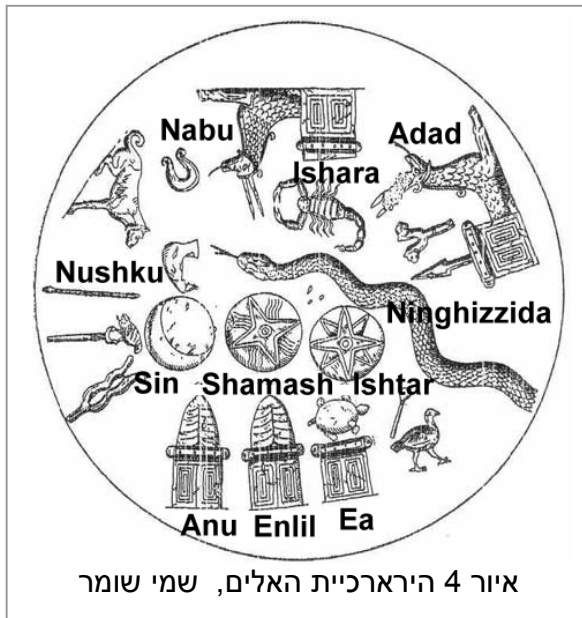
במהלך קוסמי... הנפשות של המתים מקוות להצטרף אל כוכבי האל מוות". בקברי פרעה צוירו בתקרה הקונסטלציות סביב כוכב הצפון, שנקראו כוכבי האלמוות, הכוללות את קונסטלציית ההיפופוטם בהריון, עם התנין מאחוריה, המחזיק בחבל הקשור לרגלו של השור שהוא ציר העולם. לפי האמונה ההיפופוטם בציור, הנמצא בהריון, היא אלה שמימית אשר בולעת את השמש במהלכה בשביל החלב. כך נראו השמיים למצרים.

איור 3 ציור הקונסטלציות סביב כוכב הצפון, קבר פרעה סטי 1300 לפנה"ס

2.2 השפעת שומר

שומר לעומתה הייתה ניגוד גמור של חוסר קביעות שיצרו התנאים סביבה (גפני 2005). החידקל והפרת הם נהרות פרועים. השיטפונות שלהם לא צפויים ולא התאימו לעונה החקלאית. תוואי הנהרות השתנה עם העונות ויצרו ביצות טובעניות שהקשו על החיים. הארץ הייתה חשופה לפלישות של שבטי ההרים מסביב אשר הפכו את חיי האדם לפגיעים ביותר. כל אלו יצרו פסימיות והאמונה בהתאם השלימה עם המציאות ההפכפכה. בשומר האמינו בשכר ועונש, בעיקר בעונש ובהבדל התהומי בין מעמדות האלים ובני אנוש. האמונה שלהם הביעה ספקנות גלויה בחיים שלאחר המוות והשאול עבורם היה שחור משחור מקום שלא ניתן לחזור ממנו. אך עם זאת היא פיתחה את המדעים במיוחד האסטרונומיה שאפשרו לה לאמץ שיטה בדיונית להתמודד אל מול הפכפכות הגורל. היא הייתה פתוחה

איור 4 הירארכיית האלים, שמי שומר

להשפעות העמים הסובבים אותה כי היא ארץ יבשתית שגבולותיה פרוצים ופתוחים להשפעות של ארצות שכנות.

2.3 השפעת כנען

ארץ ישראל, או כנען, הייתה ארץ מעבר בין מעצמות הסהר הפורה, נתיב מעבר עיקרי של מסעות כיבושים ושיירות סוחרים. כך חדרו לארץ סממנים תרבותיים ממקומות שונים, הן חומרניים (לבוש, כלים, אדריכלות וכדומה) והן רוחניים (שפות, כתיבה, פולחן, ספרות ומדע). היא הייתה מפגש של תרבויות שמטבעה יוצרת קרקע פורייה להתפתחות רעיונות חדשים. הן הותירו את רישומן בכל פני החיים כאן, כולל בעדויות כתובות בספר תולדותינו, התנ"ך. סיפורי העלילה שעיצבו אותה מתרחשים בשני קצות הסהר הפורה, מחד סיפור יציאת מצרים, ומאידך חורבן בית ראשון וגירוש בבל.

2.4 השפעת השמיים

מטבע הדברים נסתרות הן דרכי האל ולמרות זאת כולם מתאמצים לפצח את חידתם. ללא יכולת להסביר את המתרחש בעולם הרבה תרבויות פנו לשמיים. האדם דאג לא רק ליום-יום, אלא הוא רצה להבין ולהשפיע על מקומו ביקום על ידי ריצוי כוחות נעלמים. הקדמונים האמינו כי לכל מה שרואים על הארץ יש מקבילה בעולם השמימי, והיא עשירה ועמידה יותר, והיא גם נצחית! מתוקף האמונה שגרמי שמים מייצגים אלים הצופים במעשי האדם הפכו תצפיות הכוכבים לדת. הקדמונים עקבו אחריהם בדריכות כדי לנסות ולצפות את העתיד. התנועות המחזוריות של השמש והירח והכוכבים גרמו לפריחה של האסטרוולוגיה שייחסה את תאריך הולדת האדם כזמן קביעת גורלו.

איור 5 צלמיות, 2700 לפנה"ס, שומר

הנחות היסוד בעולם הקדום היו שהבנת מהלכי הכוכבים טומנת בחובה את הבנת רצון האלים; ושכל המתרחש על הארץ נוהג לפי חוק שמימי ומבטא את רצון האלים. האדם תמיד חש צורך לפייס כוחות-על ואלים ולזכות בתמיכתם ובברכתם. בשומר למשל מקובל היה להניח צלמיות לתפילה במקדש, כתחליף למי שנבצר ממנו, מסיבה כלשהי, לבוא ולהתפלל. על הצלמיות נכתב "אני מציע תפילה" או "למען אֵלִי". בתפילה ביקש אדם לבטא את נאמנותו לאל, תוך ציפייה ליהנות מתשומת לבו ומהגנתו. העיניים הגדולות בצלמיות נשואות לשמים, פקוחות לרווחה, הידיים משוכלות בהכנעה, אוחזות מתנה לאל. הפולחן לאלים היה לב האמונה ובאמצעותו ייחל האדם לברכתם כדי לזכות בחיים מושלמים.

3. נושאי ציורי הסלע

ציורי סלע הם הגיגי נפש שלא מותירים עקבות ולכן אין טעם לחפש את פירושם בממצאים חומריים. בחומר לא ניתן לאתר מחשבה והרי ציורי הסלע הם היצר מנפש האדם. אופי ציורי הסלע שתכנם המקורי נשכח מזמין פרשנות בצורות רבות כדמיון האדם. כולנו מפענחים בתת מודע למשל: ציור של אישה נקשר מיד לפוריות, ציור של צייד נקשר להשגת מזון, ציור של קרני היעל מזכירים את הירח, ציור של ציפור מסמל חופש, ציור של צלב הוא סמל נוצרי, ציור של סירה היא מסע בים, ועוד. אלו אסוציאציות מודרניות וכל אחד מאיתנו יכול למעוד בפרושם. בפענוח צריך לשנות את דפוסי החשיבה המותנית ולהתחיל את תהליך הזיהוי בחיבור הסמלים לאמונות. זה גם המפתח לפענוח ציורי הסלע בנגב. כל נושא צופן את בתוכו את הסוד שמסתתר מאחורי הסמלים וההנחה שהמשותף לכל הציורים הוא הקשר החזק לאמונה ולהשפעה של גרמי השמיים. החלוקה של ציורי הסלע היא לפי נושאים ותכיפותם בציורי הסלע בהר כרכום. הם כוללים את הקטגוריות הבאות:

- ציורי שמיים – ציורים המתארים תחושות שהועתקו ממראה השמיים.
- ציורי היעל – ציורי היעל הנפוצים ביותר בהר
- ציורי מיתוס – ציורים הקשורים לסמלים שמעוררים צמיחה רוחנית.
- ציורי כתב – ציורים בהם יש כתב ופניות לאל בשמו.

יש קשר הדוק בין ציורי סלע ומיתולוגיות הן פנים אחת של אותה אמונה. נציג כל קטגוריה בליווי דוגמאות של ציורים ומיתוסים מתרבויות האזור אשר ימחישו את הקשר הזה. נציג גם דוגמא של ציור סלע מהר כרכום הקשור לקטגוריה. ההסברים ארוכים מדי לכלול אותם כאן והם מתארים במלואם בספר "פירוש משמיים"

3.1 ציורי שמיים

איור 6 המאבק של האריה בשור, שומר

הקדמונים מיפו את השמיים בעונות השונות של השנה והשתמשו בהם לחיזוי אירועים שמימיים שעלולים להשפיע על חייהם. בתקופה בה התחילה החקלאות ועבודת האדמה, הכוכבים היו השראה אלוהית והיוו מקור לא אכזב לזיהוי עונות והזמן. ניתן לראות זאת בציורי שמיים בתרבויות שונות בעולם. ציורי שמיים מוגדרים כאן כציורים בהשראת מראה השמיים, כמו ציור הקונסטלציות ממצריים. הקונסטלציות הופכות לדמות דמיונית ויחד הן יוצרות סיפור או ציור שלם המתאר התרחשות שמימית כמו חילופי העונות למשל. נראה שציורים מסוג זה מקורם משומר בגלל בקיאותם בשמיים ושם לראשונה מתגבש רעיון הקונסטלציות. הציור עצמו מורכב מסמלים ובכדי לפענחו ודרושה הכרות טובה

עם מפת השמיים. דוגמא לציור שמיים היא הסבר לתופעה של העלמות זמנית של קונסטלציות השור משומר שפוענח על ידי הרטנר. תיאור זה קשור ליום שוויון האביב שבו קונסטלציות האריה ניצבת מעל ראשו של המתבונן במרכז השמיים. האריה הוא במלוא כוחו והוא תוקף את השור בצווארו. השור בורח אל מתחת האופק אל תוך קרני השמש. הוא נעלם למשך 40 יום ואז הוא מופיע שוב ובכך הוא מכריז על יום האביב.

3.2. ציורי היעל

כוכב העל של ציורי הסלע בעולם הוא היעל והוא מופיע במקומות שונים באותה תדירות של כ-80% מכל הציורים, כמו בהר כרכום. זוהי תופעה כללית במזרח הקדום וזה מראה שהאמונה על היעל התקיימה והתפשטה במרחב של אסיה הקדומה ושורשיה עמוקים ומתמשכים לאורך אלפי שנים. תפוצת היעל היא גם למעשה מפה קדומה להתפשטות האמונה והיא מתאימה להיפוטת תרבות הקורגן. כמו כן יש התאמה בתפוצת כרומזם Y המראה על הקשר האנושי לנדידת העמים בעבר באזור הסהר הפורה ואסיה התיכונה.

בתרשים של הופעת היעל בציורי סלע ניתן לראות את תפוצת ציורי היעל במקומות שונים בעולם. הוא במיוחד נפוץ בקרב תרבויות אסיה. תפוצת היעל נרחבת מאוד והיעל מופיע, כחיה נערצת או גיבור על, בעיקר באסיה המערבית והתיכונה ובמזרח הקדום ואף ממשיך לאירופה.

3.3. ציורי מיתוס

מיתוס היא מילה יוונית שפירושה סיפור. המיתוסים בדרך כלל עוסקים במוצא האלים ולידתם, באהבותיהם וזיווגיהם ובמלחמותיהם, במעשי גבורתם וביצירותיהם. שזורים בהם סיפורים כמו; יצירת העולם, כיצד נברא האדם, איך החלו תופעות טבע מסוימות ומהו מקורם של מנהגים מסוימים. המיתוס מסביר לאדם את הסביבה שבה קיים, כמו: הטבע, האלים, ועימו גם משליך על מנהגי החברה דרך הקבלה להתנהגות הקפריזית של האלים. המיתוס מופיע כסיפור

מפותל, שקל למשתתפים בטקס לזכור אותו. הוא נושא בתוכו ערך לאדם וזהו מקור הסקרנות שמלבה באדם תחושות של התחדשות. זהו סיפור שכביכול קרה פעם אך למעשה הוא קורה כל הזמן. בסיפור המיתוס הגיבור עומד לפני אתגרים חדשים כולל התגרות במוות. כך הוא מת במהותו הקודמת ונולד עם תובנה חדשה כי אין התחדשות בלי צורה מסוימת של מוות.

כדוגמא במיתוס, הרקולס וצייד הצבייה עם קרני הזהב, אחת המטלות של הרקולס. המיתוס מספר: מלך אוריסתאוס ציווה על הרקולס לתפוס ולהביא אליו את הצבייה בעלת קרני הזהב ששוטטה בקיריניאה שבארקדיה. הרקולס לא רצה

איור 8 הרקולס, צייד הצבייה

להרוג אותה בחייו מכיון שהיא הייתה מקודשת לאלה ארטמיס. ולכן הוא רדף אחריה במשך שנה תמימה בלי כוונה להרוג אותה אלא רק לעייפה בכדי לתפוס אותה בחיים. בשארית כוחותיה הצבייה המשיכה בבריחתה והוא רץ בעקביות בעקבותיה. כאשר ניסתה לחצות את הנהר לדון כבר עייפה וכך הרקולס לכד אותה בעודה בחיים. תמצית החכמה המועברת במיתוס זה שבכדי להתגבר על מכשולים וקשיים צריך: לא רק כוח אלא גם חכמה.

3.3. ציורי כתב

הכתב הוא דרך ביטוי ותקשורת בין אנשים הוא החל מהציור ועם הזמן התפתח לצורה של ביטוי כמו הדיבור. בעולם הקדום הכתב נחשב שהוא נושא עמו מסר קדוש ולכן כאשר שמו של אלוהים נכתב היה זה סימן שאיזכורו הבטיח את מילוי הבקשה. במסורת המסופוטמית כתוב שהוא הומצא בגלל שהשליח של מלך שומר היה כבד לשון. ואכן רואים בלוחות שבתכתובת דיפלומטית השתמשו בכתב.

איור 10 יהה, שם אלוהים כר כרכום

הכתב בעולם הקדום לא היה נפוץ ושימש רק כהני דת שהוכשרו במיוחד לכך. הוא נחשב כנושא עימו מסר קדוש ואכן רוב הכתב שמופיע בציורי סלע הן פניות לאל בציון שמו המפורש. ההיסטוריה שלנו משתקפת לא רק בסיפורי התנ"ך, עקבותיה ניכרים גם בשרידים עלומים במדבר, בסמלי פולחן, בציורי סלע ובכתב קדום. מציורי הכתב עולה ששם אלוהי מדבר הנגב זהה לשמו של אלוהי ישראל. בהר כרכום נמצאו כתובות של כינויי אלוהים, בכתב הקרוי נגב ישן בהם השם יה, אל, יהה, יה אל. יהה היה אל עליון של שבטי הנוודים ורועי הצאן במדבר, באזור הדרומי של ארץ כנען, במדבר הנגב.

4. סיכום

ההנחה במאמר זה היא שהבסיס ממנו צמחו ציורי הסלע הם מהתפשטות תרבויות הקורגן שהגיעו אלינו ישירות ולאחר מכן הם הציפו את אזור כנען בגלי משנה מתרבויות שומר ומצריים. לכן צריך לחפש את הפירוש לציורי הסלע במיתולוגיות של תרבויות אלו. חילקנו גם את נושאי ציורי הסלע, לארבע קטגוריות, לפי תכיפות הופעתם בהר כרכום. ניתן לחבר כל אחת מקטגוריות אלו להשפעות תרבותיות ובכך לפענחם. אלו היו שלבי הפענוח של ציורי סלע בנגב, בספר הדין בפענוח ציורי הסלע, *פירוש משמיים* (רוטבלום 2011). זוהי גישה מקורית שעד עכשיו לא נוסתה אך התוצאות מראות שאכן הקשר בין ציורי הסלע למיתולוגיות של אותה תקופה תקף. יצרנו מסגרת זמן ותרבות לציורי הסלע והמסקנה בספר היא שאכן הם מתארים מחשבות וחכמה של התקופה.

מקורות

רוטבלום, י 2011: פירוש משמיים, *פענוח ציורי סלע בנגב*
 גפני, א 2005: תרבויות קדומות במזרח הקדום
 קנוהלי, 2008 מאין באנו: *הצופן הגנטי של התנ"ך*

Lipovsky, Igor : *Where did the Ancient Semites come from*